

Анотації

Караульная Е. Н. Трактовка процессов нациогенезиса в научном наследии И. Лысяка-Рудницкого.

Обобщаются теоретические взгляды И. Лысяка-Рудницкого на проблемы нациогенезиса и представляется хронологизация процесса украинской “модерной нации, которая дает возможность сравнить взгляды других научных работников на процесс развития наций и обнаружить общие структурные элементы или фазы развития”. Опорными понятиями является этнос, нация и национальное сознание.

Karaulnaya O. M. Interpretation of processes of national development is in scientific heritage of I. Lysayk-Rudnitckiy.

Theoretical conceptions of I. Lysayk-Rudnitckiy on the problems of national development are summarized, and chronology of process of Ukrainian “modern nation which enables to compare the views of other scientific researches on the process of development of nations and find out general structural elements or phases of development” is given. Basic concepts are nation and national consciousness.

С. М. Келембет

ДО ПИТАННЯ ПРО ШЛЮБНО-ДИНАСТИЧНІ ЗВ'ЯЗКИ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Тема, якій присвячена дана стаття, в історіографії Давньої Русі викликала досить суттєві розбіжності думок серед різних дослідників (їх детальний огляд див. нижче). А саме, мова йде про два питання: 1) був Ярослав одружений один чи два рази; 2) дата його відомого шлюбу з Інгігерд, дочкою короля Шведського Олава (Олафа) Шьотконунга. Здавалося б, проблема була остаточно вирішена у роботі О. В. Назаренка, який дійшов висновку, що Ярослав був одружений двічі: перша його дружина, Анна, померла у 1018 р., після чого князь у 1019 (чи, можливо, 1020) р. одружився з Інгігерд [14, с. 184–186]. Однак детальне ознайомлення з питанням переконало нас, що дата другого шлюбу Ярослава повинна бути суттєво переглянута. Обґрунтування цієї тези і є головним завданням даної роботи. Слід зазначити, що отримані висновки мають значення не лише для такої спеціальної історичної дисципліни, як історична генеалогія, але можуть бути використані і у власне історичних досліді-

дженнях — при вивченні дипломатичної діяльності Ярослава на початку його правління (як відомо, династичні шлюби в добу середньовіччя майже завжди були пов'язані з політикою). Окрім того, вперше робиться повний огляд комплексу джерел, як писемних, так і археологічних, що містять відомості про шлюби знаменитого правителя.

Найраніша згадка про дружину Ярослава міститься у Хроніці Тітмара Мерзебурзького, німецького автора початку XI ст. (помер у грудні 1018 р.). Розповідаючи про вступ до Києва Болеслава Польського та Святополка — зведеного брата і суперника Ярослава — у серпні 1018 р., Тітмар повідомляє, що Болеслав захопив там у полон мачуху, дружину та 9 сестер Ярослава; всіх їх польський князь трохи пізніше запропонував обміняти на свою дочку, дружину Святополка, яка знаходилась в полоні у Ярослава [10, с. 69]. Ні імені, ні походження дружини Ярослава Тітмар не вказує, але для нас важливим є сам факт, що князь був одружений вже у 1018 р.

Більш докладні відомості про дружину Ярослава наведені в іншому німецькому джерелі XI ст. — хроніці Адама Бременського “Діяння архієпископів Гамбурзької церкви” (роботу над цим твором автор в основному завершив у 1076 р., але потім продовжив до 1080 р.). Адам повідомляє, що дочку короля Шведського Олафа, Інград, взяв за дружину “король Русії Герцлеф” [10, с. 138].

Про шлюб Інгігерд, дочки Олава Шведського, та “конунга Яріцлейва” з Гардариків (скандинавська назва Русі) говорить також у багатьох пам'ятках давньоскандинавської епічної історіографії кінця XII — першої третини XIII ст. Такими творами є: “Історія про давніх норвезьких королів” ченця Теодрика (1177–1180 рр.), “Огляд саг про норвезьких конунгів” (близько 1190 р.), “Легендарна сага про Олава Святого”, “Гнила шкіра” (1217–1222 рр.), “Красива шкіра” (близько 1220 р.), “Окрема сага про Олава Святого” у складі “Хеймскрінгли” (“Коло земне”) знаменитого Сноррі Стурлусона (близько 1230 р.), “Сага про Кнютлінгів” [6, с. 162, 35–36]. Причому найбільш докладні відомості про сватання Ярослава до Інгігерд містяться у творі Стурлусона [22]. Нарешті, в “Ісландських анналах” (кінець XIV ст.) наведена навіть дата шлюбу — 1019 р. [24, с. 232].

У давньоруських джерелах відомостей про шлюб Ярослава збереглося набагато менше. У відомому “Слові про закон та благодать” митрополит Іларіон, сучасник Ярослава, образно звертаючись до покійного Володимира Святославича, закликає його подивитись на своє “чадо” Георгія (хрестильне ім’я Ярослава) та “сноху твою Ерину” [13, с. 98]. Звідси випливає, що дружина Ярослава-Георгія (“сноха” Володимира) носила православне ім’я Ірини. Цей факт підтверджує і літописне повідомлення про те, що Ярослав заснував у Києві монастирі св. Георгія та св. Ірини — очевидно, на честь святих покровителів самого князя та його дружини [16, стп. 139]. В літописах збереглася також точна дата смерті дружини Ярослава, але без імені княгині — 10 лютого 6558 р. [16, стп. 143]. За вересневим стилем літочислення це буде 10 лютого 1050 р., а за березневим — 1051 р. Оскільки дата смерті самого Ярослава — 20 лютого 6562 р. — у літописах наведена за вересневим стилем [2, с. 45–47], то маємо більше підстав відносити смерть його дружини до 10 лютого 1050 р.

Нарешті, існує ще давньоруська, зокрема новгородська, традиція про дружину Ярослава Анну, поховану в новгородському Софійському соборі. Щоправда, ця традиція зафіксована джерелами дуже пізнього, не раніше XV ст., походження. У Софійському I та Новгородському III літописах повідомляється, що у 1439 р. архієпископ Новгородський Євфимій позолотив та “подписаль” гробниці князя Володимира, онука великого князя Володимира, і його матері Анни, після чого встановив на їх честь щорічний поминальний день 4 жовтня. (Слід зазначити, що у Новгородському I літописі, де це повідомлення читається аналогічно, ім’я княгині не вказане [15, с. 420]). Мова йде, без сумніву, про Володимира Ярославича Новгородського, другого сина Ярослава Мудрого (народився у 1020 р. та помер 4 жовтня 1052 р.); він дійсно був похований у новгородському Софійському соборі [15, с. 180, 181]. Як бачимо, за місцевою традицією мати Володимира, а отже дружина Ярослава, носила ім’я Анни, а не Ірини. Про її поховання у Софійському соборі говорить також у двох описах “новгородської святині”, 1626/34 та 1634 рр. [25, с. 218, 221].

В той же час відомо, що у XVI ст. існувала й інша, південноруська традиція; за нею дружина Ярослава була похована не

в новгородському, а у київському Софійському соборі, причому разом зі своїм чоловіком. Австрійський дипломат Еріх Ляссота, який побував у Києві у 1594 р., зі слів місцевих жителів повідомляє, що в Софійському соборі “в одному з притворів покоїться, у прекрасній гробниці з білого алебастру, син Володимира, князь Ярослав, разом з дружиною” [7, с. 157]. Мова йде, напевне, про той саркофаг Ярослава, який і в наш час можна спостерігати у київській Софії (насправді він виготовлений з білого мармуру, а не алебастру).

Отже, слід констатувати, що відомі нам писемні джерела наводять відразу два християнських імені дружини Ярослава — Ірина та Анна, — а також вказують два різних місця її поховання. Вже з цієї причини маємо всі підстави припустити, що Ярослав був одружений двічі. Як побачимо нижче, таке припущення повністю підтверджується аналізом хронології скандинавських джерел, а також даними археології.

Переходимо до історіографії питання. У написі над гробницею Анни у новгородському Софійському соборі, який, судячи з особливостей мови, було зроблено у XVIII ст., ця княгиня ототожнювалася з Інгігердою, дочкою Олава I Шведського [9, с. 203, прим. 34]. Однак вже В. М. Татищев, на підставі літописного повідомлення про заснування Ярославом монастирів св. Георгія та Ірини, вважав, що православним ім'ям Інгігерди було Ірина. Цієї ж думки дотримувався й М. М. Карамзін, хоча він не заперечував тотожності Інгігерди також і з Анною: “Погодимо одне з іншим, прийнявши, що дружина Ярослава звалася по-світськи Іриною, а перед смертю постриглася та була названа у чернецтві Анною” [9, с. 19, 203, прим. 34]. Звичайно, наврод чи така версія може вважатися переконливою.

Вже С. М. Соловйов вважав, що “Володимир, старший син Ярослава, народився у 1020 році, але Ярославу було тоді близько 40 років; не може бути, щоб він не був одружений до Інгігерди; зрозуміло, що Ілля був від першого шлюбу та був вже у 1019 році у такому віці, в якому міг бути посадженим на столі новгородському” [20, с. 314, прим. 323]. М. С. Грушевський також припускав, що Анна “могла бути першою жінкою Ярослава”; однак дослідник все ж вважав, що однозначно вирішити це питання, на підставі відомих нам “непевних” джерел, неможливо [5, с. 32, прим. 3].

Нові, дуже важливі дані щодо досліджуваного питання з'явилися у 1939 р., коли спеціальна антропологічна експедиція, під керівництвом В. В. Гінзбурга, здійснила дослідження гробниці Ярослава у Софії Київській та гробниці Анни, матері Володимира Ярославича, у Софії Новгородській. З'ясувалося, що у саркофазі київського поховання знаходився скелет чоловіка приблизно 60–70 років, скелет жінки приблизно 50–55 років, а також кілька кісточок дитини приблизно 3 років. Причому череп жіночого скелету належить до північного типу, що цілком відповідає шведському походженню Інгігерди-Ірини [3, с. 57, 63]. Цілком зрозуміло, що разом з Ярославом навряд чи могла бути похована якась інша жінка, окрім його дружини. Таким чином, підтвердилася київська традиція XVI ст., зафіксована Е. Ляссотою, про спільне поховання у білому саркофазі Софійського собору князя Ярослава та його дружини.

У гробниці Софії Новгородської, яку місцева традиція приписувала Анні, матері Володимира Ярославича, було виявлено рештки жінки, що померла у віці приблизно 30–35 років, а також рештки тканин XI–XII ст. Звідси В. В. Гінзбург дійшов висновку, що не існує жодних причин заперечувати те, що новгородське поховання справді належить першій дружині Ярослава [3, с. 63].

У подальшому версію про два шлюби Ярослава підтримали, напр., В. В. Мавродін [12, с. 374], В. І. Дригалкін [8] та деякі інші дослідники. Однак В. Л. Янін до традиції про поховання у Софії Новгородській Анни, матері Володимира Ярославича, поставився скептично, наголошуючи, що насправді православним ім'ям дружини Ярослава було Ірина, а жінка 30–40 років, похована у Новгороді, не могла бути матір'ю Володимира (народився у 1020 р.). На думку дослідника, “мати Володимира “Анна” — особа цілком міфічна, а моці, що їй приписуються, у кращому випадку можуть виявитись рештками дружини Володимира” [25, с. 139]. Очевидно, Янін був переконаний, що матір'ю Володимира Ярославича була саме Інгігерда-Ірина, яка померла в 1050 р. у похилому віці та була похована у Софії Київській.

Однак вже О. В. Назаренко, який також вважав Володимира сином Інгігерди-Ірини, тим не менш, визнав Анну першою дружиною Ярослава, матір'ю його найстаршого сина Іллі. При

цьому дослідник зазначив, що “помилка новгородської традиції пояснюється: бачачи в одному храмі поховання сина Ярослава та його дружини, дуже природно було дійти висновку, що Анна — мати Володимира” [14, с. 182]. Більше того, нижче ми спробуємо довести, що Володимир Ярославич народився ще до одруження Ярослава з Інгігердою-Іриною, тобто дійсно був сином Анни.

Отже, переходимо до питання про дату шлюбу Ярослава та Інгігерди-Ірини, про який повідомляють скандинавські джерела. В ісландських королівських анналах, як вже згадувалося, ця подія записана під 1019 р. Однак у вітчизняній літературі тривалий час фігурували більш ранні датування, причому всі вони, в кінцевому підсумку, походять зі статті А. І. Лященко 1926 р. Цей дослідник, головним чином на підставі даних т. зв. “Пряді про Еймунда” (кінець XIII ст.), доводив, що шлюб Ярослава та Інгігерд відбувся у 1016 р. [11, с. 1067–1071]. З такою версією погодився М. П. Алексеєв [1, с. 48]. М. Б. Свердлов, з посиланням на роботу Лященко, наводить дату 1015 р. [18, с. 84], що повторює А. Б. Головка [4, с. 22]. Нарешті, у книзі П. П. Толочка зустрічаємо, без будь-якої аргументації, ще більш ранню дату — 1014 р. [23, с. 55].

Тим часом аргументи, які навів на користь своєї версії А. І. Лященко, насправді реального доказового значення не мають, а деякі з них взагалі побудовані на непорозуміннях. Це переконливо довів О. В. Назаренко, який сконстатував, що датування Лященко знаходиться у прямому протиріччі з хронологією нашого основного джерела про шлюб Ярослава та Інгігерд — Саги про Олава Святого, — аналізувати яку історик (Лященко) чомусь не визнав за потрібне [14, с. 184–185].

Сага про Олава Святого (у складі “Кюла земного” С. Стурлусона) дуже докладно описує життя цього конунга (короля) Норвегії; саме він, за угодою з Олавом Шведським, спочатку мав одружитися з Інгігерд, але невдовзі був надурений майбутнім тестем, який вирішив віддати дочку за Ярослава. О. В. Назаренко, детально проаналізувавши відносну хронологію Саги, прийшов до цілком справедливого висновку, що Інгігерд була видана за Ярослава через неповні п’ять років після висадки Олава у Норвегії та проголошення його королем. За традиційною хронологією, Олав висадився у Норвегії восени 1014 р., а

Отже, шлюб Ярослава та Інгігерд слід відносити до 1019 р. Ця дата і вказана в Ісландських анналах [14, с. 185–186].

Однак ми вважаємо, що така дата остаточно доведеною вважатися не може, оскільки за своїм характером вона є лише відносною, як це впливає з особливостей хронології наших джерел. Справа в тому, що Ісландські аннали є оригінальним джерелом лише для періоду, починаючи з кінця XIII ст., а для більш раннього часу вони базуються на даних королівських саг, в першу чергу — того ж “Кола земного” Сноррі Стурлусона [24, с. 231]. “Навряд чи можна сумніватися, що датування Ісландських анналів є вторинним по відношенню до Саги про Олава Святого” [14, с. 186, прим. 89]. А традиційна хронологія цієї саги (розроблена в Новий час), в свою чергу, також є відносною і, напевне, походить саме від хронології анналів. Отже, вона вимагає перевірки на основі порівняння з тими подіями, достовірне датування яких засвідчене іншими, сучасними їм джерелами.

Традиційна дата висадки Олава в Норвегії — 1014 р. — “очевидно, базується на свідченні Саги, що Олав Святий “пробув конунгом Норвегії п’ятнадцять років, рахуючи той рік”, коли Олав був вигнаний з Норвегії (кінець 1028 р.) (Сноррі. С. 334). Однак та ж Сага про Олава Святого в іншому місці, з посиленням на вісу Сігвата Скальда, стверджує, що Олав правив п’ятнадцять “повних зим”, якщо рахувати від моменту його загибелі (Там же. С. 375; дата смерті Олава — 29 липня 1030 р.: Там же. С. 367). У такому випадку прибуття Олава до Норвегії слід віднести до осені 1015 р. Ця обставина спроможна віднести датування шлюбу Ярослава та Інгігерд до 1020 р.” [14, с. 185, прим. 86]. Саме 1020 р. як дата шлюбу був прийнятий відомим скандинавістом О. О. Ридзевською [17, с. 67, 70].

Дійсно, до 1019 р. відносити шлюб Ярослава навряд чи можливо, виходячи з порівняння деяких даних Саги та Хроніки Тітмара Мерзебурзького. Сага, повідомляючи про посольство Ярослава до Швеції весною у рік шлюбу, мету цього посольства формулює так: “Чи збирається Олав конунг (Шведський) виконати обіцянку, дану *минулим літом*, і видати свою дочку Інгігерд за Ярицлейва конунга?” [22, с. 234]. Звідси впливає, що, якщо прийняти датою шлюбу 1019 р., то сватання Ярослава до Інгігерд потрібно віднести до літа 1018 р. Але ж у Хроніці

Тітмара дружина Ярослава, очевидно перша, згадується живою ще восени, принаймі у серпні 1018 р. (див. вище). Отже, Ярослав літом чи навіть восени 1018 р., будучи одруженим, не міг свататися до Інгігерд; очевидно, що це сватання мало місце не раніше 1019 р., а шлюб зі шведською королівною — не раніше 1020 р.

Але й з датою 1020 р. ми погодитися не можемо. Нагадаємо, що для традиційної хронології подій початку правління Олава Святого, як вони викладені у С. Стурлусона, своєрідною “вихідною точкою” є дата його висадки у Норвегії — осінь 1014 або 1015 р. Та справа в тому, що ця дата знаходиться у протиріччі з хронологією подій історії Англії, де Олав перебував якийсь час до прибуття у Норвегію. Здається, першим з вітчизняних авторів на це звернув увагу О. В. Назаренко, який зазначив: “Не можна також не помітити, що традиційна хронологія знаходиться у протиріччі з даними самої ж Саги про те, що Олав до відбуття у Норвегію приймав участь в Англії у війні англійського короля Етельреда II (помер у квітні 1016 р.) проти Кнута, а потім воював і на боці синів Етельреда у 1017 р. Не беремося тут розв’язати загадку, а зазначимо лише, що визнання достовірності цих останніх даних лише посилює аргументи проти гіпотези Лященко” [14, с. 185, прим. 86]. Тим часом дане питання, оскільки воно має принципове значення для датування шлюбу Ярослава та Інгігерд, ми залишити “підвішеним у повітрі” не можемо.

Дані Саги про діяльність Олава Святого на землях північно-західної Європи, де він провів свою юність, підтверджують досить високий ступінь достовірності цього джерела. Сага повідомляє, що після смерті англійського конунга Адальрада (король Етельред II) почали правити його сини — Еадмунд (Едмунд Залізнобокий) та Еадвард. Деякий час вони боролися за владу зі своїм могутнім суперником — Кнутом з Данії (Великим). Врешті-решт Кнут та Еадмунд домовилися розділити між собою королівство на дві частини. Але Еадмунд того ж місяця був вбитий, після чого Кнут вигнав всіх дітей Адальрада з Англії. Вигнанці подалися до Нормандії, куди як раз приблизно тоді (восени) повернувся з вікінгського походу Олав. Між ними було укладено угоду, і зиму союзники провели разом у Нормандії. Весною Олав та сини Адальрада вирушили в похід на

Англию, але зазнали невдачі; після цього англійські королеви повернулися до Нормандії, а Олав вирушив у Нортумберленд. Восени Олав відплив до рідної Норвегії, висадився там і був проголошений конунгом, після чого розпочав поширювати свою владу на всю країну [22, § XVI, XX, XXVI–XXIX].

Згадані в Сазі події добре відомі з англійської історії, де вони, на противагу цьому джерелу епічного походження, мають чіткі датування. Так, король Етельред II помер у квітні 1016 р., розділ королівства між Едмундом Залізноюкою та Кнудом відбувся у жовтні, а вбивство Едмунда — 30 листопада того ж 1016 р. [напр. 21, кн. 1, розд. 4]. Отже, за цією хронологією прибуття Олава до Нормандії слід віднести до осені 1016 р., його похід з синами Адальрада на Англию — до весни 1017 р., а висадку у Норвегії — до осені того ж року. Як бачимо, ця хронологія на 2 чи 3 роки випереджає традиційну, прийняту для Саги про Олава, за якою той повернувся до Норвегії восени 1014 чи 1015 р. Хронологія подій англійської історії, поза всяким сумнівом, є більш достовірною, ніж традиційна хронологія Саги, прив'язана, на основі відносних розрахунків, до конкретних років не раніше XIV ст.

Щоправда, чисто теоретично можна припустити, що Олав приймав участь у англійській усобиці 1016–1017 рр., вже будучи королем Норвегії. Але в такому випадку доведеться визнати, що життєпис Олава у Сазі є принципово невірним; перші роки його правління у Норвегії це джерело описує надзвичайно детально, і “викроїти” цілий рік для перебування Олава у Нормандії та Англії (з осені 1016 до осені 1017 р.) просто не реально. Навряд чи Сага могла помилитися, описуючи всю закордонну, “вікінгську” діяльність Олава, перед проголошенням його королем Норвегії. Тим більше, що у перші роки правління Олава він був зайнятий жорсткою боротьбою зі своїми суперниками у Норвегії, і йому, вочевидь, було не до втручання в англійську усобицю.

Таким чином, прив'язуючи події, описані у Сазі, до англійської хронології, висадку Олава у Норвегії та проголошення його королем слід відносити до осені не 1014 чи 1015, а 1017 р. На жаль, у нас немає можливості з'ясувати, яким чином вирішується дане протиріччя у скандинавській історіографії, та чи вирішується воно взагалі. Але навряд чи дата 1014/15 р. може

бути обґрунтована якимось іншими джерелами, крім відносної хронології королівських саг; надійних скандинавських джерел XI ст. з точними датуваннями подій просто не існує, а західноєвропейські хроніки, фіксуючи діяльність норманів у своїх країнах, історією власне Скандинавії майже не цікавляться (детальний огляд писемних джерел про епоху вікінгів див. [19, розд. 2]). Приймаючи ж “вихідною точкою” прибуття Олава Святого до Норвегії восени 1017 р., розраховуємо, що шлюб Ярослава та Інгігерд, який відбувся на п’ятому році правління Олава, було укладено літом 1022 р. Саме цей рік, за нашим переконанням, і слід визнати справжньою датою шлюбу. Принаймні, така дата має більше права претендувати на достовірність, ніж 1019/20, не кажучи вже про 1016 р.

На користь запропонованої версії можна навести й ще один аргумент — давню новгородську традицію про те, що княгиня Анна, похована у новгородському Софійському соборі разом з Володимиром Ярославичем, була його матір’ю. Адже Володимир народився у 1020 р., за два роки до одруження Ярослава з Інгігердою-Іриною. Тим самим знімаються всі протиріччя у свідченнях джерел, що стосуються родини Ярослава, які бентежили ряд наших попередників.

Отже, у підсумку про родинні та династичні зв’язки Ярослава Мудрого можна сформулювати такі основні висновки. Першою дружиною князя була Анна, невідомого походження, від якої народилися старші сини Ілля та Володимир (1020 р.), майбутні князі Новгородські. Вона померла у 1020/21 р. та була похована у новгородському Софійському соборі. Незабаром, влітку 1022 р., Ярослав вдруге одружився з Інгігердою-Іриною, дочкою короля Шведського Олава Шьотконунга, від якої народилися решта синів — Ізяслав (1024 р.), Святослав (1027 р.), Всеволод (1030 р.), Ігор (близько 1033 р.) та Вячеслав (1036 р.). Ця княгиня померла 10 лютого 1050 г. та була похована у Софійському соборі Києва, у тому ж саркофазі, де через чотири роки знайшов останній спочинок і її знаменитий чоловік.

Джерела та література

1. Алексеев М. П. Англосаксонская параллель к поучению Владимира Мономаха // Труды Отдела древнерусской литературы. — М.;Л.: Изд-во АН СССР, 1935. — Т. II. — С. 39–80.

2. Висоцький С. О. Напис про смерть Ярослава Мудрого у Софійському соборі в Києві та деякі питання його вивчення // Археологія. — 1991. — № 2. — С. 41–47.
3. Гинзбург В. В. Об антропологическом изучении скелетов Ярослава Мудрого, Анны и Ингигерд // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры. — 1940. — № 7. — С. 57–66.
4. Головко А. Б. Древняя Русь и Польша в политических взаимоотношениях X — первой трети XIII в. — К.: Наукова думка, 1988. — 134 с.
5. Грушевський М. С. Історія України-Руси. — К.: Наукова думка, 1992 [Львів, 1905]. — Т. II. — 640 с.
6. Джаксон Т. Н. Исландские королевские саги как источник по истории Древней Руси и ее соседей. X — XIII в. // Древнейшие государства на территории СССР. 1988–1989. — М.: Наука, 1991. — С. 5–169.
7. Дневник Эриха Ляссоты из Стеблева // Мемуары, относящиеся к истории Южной Руси. — К., 1890. — Вып. 1 (XVI ст.). — С. 137–190.
8. Дригалкін В. І. До біографії князя Ярослава Мудрого // Український історичний журнал. — 1970. — № 2. — С. 93–96.
9. Карамзин Н. М. История государства Российского. — М.: Наука, 1991. — Т. II–III. — 832 с.
10. Латиноязычные источники по истории Древней Руси. Германия. IX — первая половина XII в. / Сост., пер., комм. М. Б. Свердлов. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1989. — 205 с.
11. Лященко А. И. “Eumundar saga” и русские летописи // Известия АН СССР. — VI серия. — Л., 1926. — Т. 20. — № 12. — С. 1061–1086.
12. Мавродин В. В. Образование Древнерусского государства. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1945. — 429 с.
13. Молдован А. М. “Слово о законе и благодати” Илариона. — К.: Наукова думка, 1984. — 240 с.
14. Назаренко А. В. О русско-датском союзе в первой четверти XI в. // Древнейшие государства на территории СССР. 1990 г. — М.: Наука, 1991. — С. 167–190.
15. Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов / Под ред. А. Н. Насонова. — М.; Л.: Изд-во АН СССР, 1950. — 651 с.
16. Полное собрание русских летописей. — М.: Языки славянской культуры, 2001 [СПб., 1908]. — Т. I. Ипатьевская летопись. — 648 с.
17. Рыдзевская Е. А. Ярослав Мудрый в древнесеверной литературе // Краткие сообщения о докладах и полевых исследованиях Института истории материальной культуры. — 1940. — № 7. — С. 66–72.
18. Свердлов М. Б. Дания и Русь в XI в. // Исторические связи Скандинавии и России IX–XX вв. Сборник статей. — Л.: Наука, Ленинградское отделение, 1970. — С. 81–88.

19. Соьер П. Эпоха викингов. — СПб.: Евразия, 2002. — 352 с.
20. Соловьев С. М. История России с древнейших времен. — Т. I–II // Соловьев С. М. Сочинения. — М.: Мысль, 1988. — Кн. I. — 797 с.
21. Стриннгольм А. Походы викингов. — М.: АСТ, 2002. — 736 с.
22. Стурлусон Снорри. Круг Земной. — М.: Ладомир, Наука, 1980. — 688 с.
23. Толочко П. П. Древняя Русь: Очерки социально-политической истории. — К.: Наукова думка, 1987. — 245 с.
24. Шаскольский И. П. Сведения об истории Руси X–XIV вв. в исландских анналах // Вспомогательные исторические дисциплины. — Л.: Дмитрий Буланин, 1994. — Вып. 25. — С. 231–239.
25. Янин В. Л. Некрополь новгородского Софийского собора. Церковная традиция и историческая критика. — М.: Наука, 1988. — 240 с.

Анотації

Келембет С. М. К вопросу о брачно-династических связях Ярослава Мудрого.

Основной вывод статьи заключается в пересмотре датировки второго брака Ярослава Мудрого и шведской принцессы Ингигерд. Если предшествующая историография относила это событие к периоду 1014–1019 гг., то в настоящей работе предлагается и обосновывается другая дата — 1022 г. Этот генеалогический вывод может быть использован и в собственно исторических исследованиях — при изучении внешней политики Ярослава Мудрого.

Kelembet S. M. To the question about Yaroslav the Wise' marriage-dynastic ties.

Restatement of the date of Yaroslav the Wise' second marriage to Swedish princess Ingigerd is the main point of the given article. The preceding historiography of this event referred this event to the period of 1014–1019, but this paper proposes and explains another date — 1022. This genealogical inference can be used and in actually — historical researches as well — in case of studying the foreign policy of Yaroslav the Wise.